

Atestacija – darbuotojų skatinimo priemonė

Jelena Fedorovskytė

Lietuvos mokslų akademijos biblioteka

2004 m. rugsėjo 21 d. Baltarusijoje (Minske) tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Mokslinių bibliotekų veiklos problemos: tradicijos ir vystymosi perspektyvos“ pristatytas pranešimas „Atestacija – viena iš bibliotekos darbuotojų skatinimo priemonių“ buvo 2003 m. Vilniaus universiteto organizuoto projekto tęsinys. Projektą sudarė dvi dalys: Lietuvos bibliotekininkystės specialistų anketinis tyrimas ir 2003 m. gruodžio 17 d. Amerikos informacijos centre suorganizuotas seminaras-diskusija bibliotekininkų atestacijos klausimais. Šį projektą inicijavusios Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų instituto magistrantės Jurga Budžiūtė ir Jelena Fedorovskytė parengė straipsnį „Ar reikia atestacijos Lietuvos bibliotekų darbuotojams?“¹ Baltarusijoje konferencijoje skaityto pranešimo tikslas buvo tęsti jau pradėtą tyrimą ir kiek plačiau apžvelgti bei įvertinti bibliotekininkų atestacijos reikalingumą Lietuvoje lyginant su mokytojų ir medicinos darbuotojų atestavimo patirtimi.

Lietuvos bibliotekininkai apie atestaciją vis dažniau diskutuoja. Vieni pasisako „už“ ir teigia, kad atestacija skatintų darbuotojus tobulėti, augtų bibliotekininko profesijos prestižas. Pasisakančys „prieš“ tvirtina, kad be atestacijos galima išsiversti, o jeigu ji reikalinga, tai turėtų būti neprivaloma; atestacija negali būti atlyginimo dydžio garantija. Esama ir kitokių nuomonių. Kiekvieną darbą, taip pat ir bibliotekinį, atliekant galima tobulėti, siekti aukštesnės kvalifikacijos. Atestacija jau senokai praktikuojama įvairių šalių bibliotekose, tad ir Lietuvos bibliotekų atstovai turi kuo daugiau svarstyti jos reikšmę.

Lietuvoje kultūros ministrės Romos Žakaitienės 2004 metų įsakymu buvo sudaryta bendroji kultūros darbuotojų atestacijos darbo grupė. Bibliotekininkų bendruomenė operatyviai išdėstė pastabas dėl savųjų interesų atstovavimo ir sudarė dar vieną – specialistų grupę, kurioje darbuosis įvairių Lietuvos bibliotekų atstovai. Grupė parengė bibliotekininkų atestacijos nuostatus. Projektas pateiktas Kultūros ministerijai. Šis dokumentas reglamentuos bibliotekininkų kvalifikacines kategorijas, darbuotojų atestavimo ir kategorijų teikimo tvarką. Nuostatų tikslas yra nustatyti bibliotekininkų atestacijos tikslus, principus, kvalifikacines kategorijas, jų suteikimo reikalavimus, apeliacijų teikimo tvarką ir atestacijos komisijų kompetenciją. Tačiau tik praktika patikrins, ar atestacijos nuostatai bus patvirtinti ir ar jie atitiks bibliotekininkų lūkesčius. Norėdamos išsiaiškinti bibliotekininkų atestacijos reikalingumą, dar 2003 m. Vilniaus universiteto magistrantės nusprendė atlikti tyrimą Lietuvos bibliotekose ir išsiaiškinti, ar reikia bibliotekininkus atestuoti.

Kas yra atestacija? Kokia jos patirtis sukaupta Lietuvoje? Juk atestuotis jau kuris laikas privalo pedagogai ir medikai. Ar iš tikrųjų atestacija yra tobulėjimo, skatinimo priemonė ir bibliotekos darbo kokybės veiksnys, o ne mada ar informacinis triukšmas, ryškė darbuotojams, verčianti gilinti teorines ir praktines žinias? O gal apskritai nereikia tam reikalui skirti dėmesio?

¹ BUDŽIŪTĖ, J.; ir FEDOROVSKYTĖ, J. Ar reikia atestacijos Lietuvos bibliotekų darbuotojams? *Tarp knygų*. 2004, Nr. 7/8, p. 9–10.

Lotynų kalbos žodis *attestatio* reiškia patvirtinimas, liudijimas. Atestacija – dirbančiųjų kvalifikacijos, mokslo darbuotojų, specialistų žinių lygio patikrinimas, kurio tikslas – nustatyti, ar jie tinka užimamoms pareigoms. Atestacija leidžia racionaliau naudoti specialistus, didinti jų veiklos efektyvumą, atsakomybę. Atestacija – priemonė, kuria siekiama įvertinti darbo lygį ir kokybę, asmenines darbuotojo savybes, reikalingas tam tikrai veiklai. Atestacija yra skatinimas siekti aukštesnio lygio.

Kokia yra Lietuvos pedagogų ir medikų atestacijos patirtis? Ar naudinga ši priemonė?

Lietuvoje rengiamose atestacijose valstybinių, savivaldybių ir nevalstybinių švietimo įstaigų pedagogams (išskyrus aukštųjų, aukštesniųjų mokyklų dėstytojus bei profesinių mokyklų profesijos mokytojus) įvertinamas jų teorinis pasirengimas, praktinė veikla ir suteikiama kvalifikacinė kategorija. Pedagogai yra parengę atestavimo nuostatus, kuriuose apibrėžti šie tikslai:

1. Skatinti pedagogą tapti kūrybiškesnį ir tobulinti savo gebėjimus, modernizuoti ugdymo turinį ir metodus.

2. Didinti pedagogo ir švietimo įstaigos bendruomenės atsakomybę už darbo rezultatus.

3. Skatinti pedagogą moraliai ir materialiai.²

Lietuvoje 1998 03 01 galiojantis Švietimo įstatymas yra įteisinęs šalies pedagogų atestavimą ir jų darbo užmokesčio priklausomybę nuo įgytos kvalifikacinės kategorijos. Pedagogų atestacijos organizatorė – Švietimo ir mokslo ministerija – 2000 m. užsakė sociologinius tyrimus, atspindėjusius šalies pedagogų požiūrį į atestaciją, nes ši priemonė nuo pat pradžių buvo kritikuojama. Beveik trečdalis apklaustųjų tvirtino, jog pedagogo darbo kokybė nepriklauso nuo kvalifikacinės kategorijos, o beveik pusė respondentų šiuo klausimu aiškios nuomonės neturėjo. Apie 15 proc. apklaustųjų įsitikinę, kad atestacija nereikalinga, o daugiau nei pusė konkrečios nuomonės apie tai neturi.

Skeptiškai vertindami atestaciją, vis dėlto aukštas kvalifikacines kategorijas kasmet įgyja vis daugiau mokytojų. Atestavimo šalininkai teigia, kad ji turi didelės reikšmės vykdant švietimo reformą: skatina pedagogus kūrybiškai dirbti, taikyti naujus modernius ugdymo metodus, didina atsakomybę už darbo rezultatus, verčia keisti požiūrį į vaiką. Atestavimo oponentai mano, kad tai tik galimybė gauti didesnę darbo užmokesčių; kilnesni tikslai tėra informacinis triukšmas, o įteisintas mokytojų diferencijavimas apriboja ir moksleivių galimybes gauti vienodos vertės valstybės švietimo paslaugas.³

Medikai taip pat nepalaužia diskutuoti dėl gydytojų profesinės kvalifikacijos tobulinimo. Jeigu pedagogams labiausiai rūpėjo, ar iš tikrųjų atestacija reikalinga, tai medicams galvosūkių sukėlė netvarka organizuojant gydytojų profesinės kvalifikacijos kursus. Daugiausia neaiškumų – kur tobulinti profesinę kvalifikaciją, kas gali patarti, nukreipti.

Gydytojų, specialistų profesinės kvalifikacijos tobulinimą koordinuoja LR Sveikatos apsaugos ministerija. Nuostatuose apibrėžta profesinės kvalifikacijos tobulinimo trukmė ir vertinimas, finansavimas, reikalavimai tobulinimosi institucijų išduodamiems pažymėjimams. Licencijos galiojimo laikotarpiu gydytojas privalo tobulinti profesines žinias ir praktinius įgūdžius, dalyvauti organizuojamuose kursuose, konferencijose, stažuotėse, paskaitose, skaityti pranešimus, skelbti publikacijas moksliniuose žurnaluose, dalyvauti seminaruose.⁴

2 Atestacija. In *Pedagogų profesinės raidos centras* [interaktyvus]. Vilnius, [2005] [žiūrėta 2005 m. birželio 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.pprc.lt/atestacija/default.htm>.

3 TERESEVIČIENĖ, M.; ir GEDVILIENĖ, G. Mokytojo profesinio tobulėjimo galimybės: patirtis ir refleksija. *Pedagogika*. 2001, Nr. 51, p. 178–190.

4 Dėl sveikatos priežiūros specialistų profesinės kvalifikacijos tobulinimo ir jo finansavimo tvarkos. In *Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas Dėl sveikatos priežiūros specialistų profesinės kvalifikacijos tobulinimo ir jo finansavimo tvarkos* [interaktyvus]. Vilnius, 2002 [žiūrėta 2005 m. birželio 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.news.lt/Upload/200310/To-bul%202002%2003%2018.doc>.

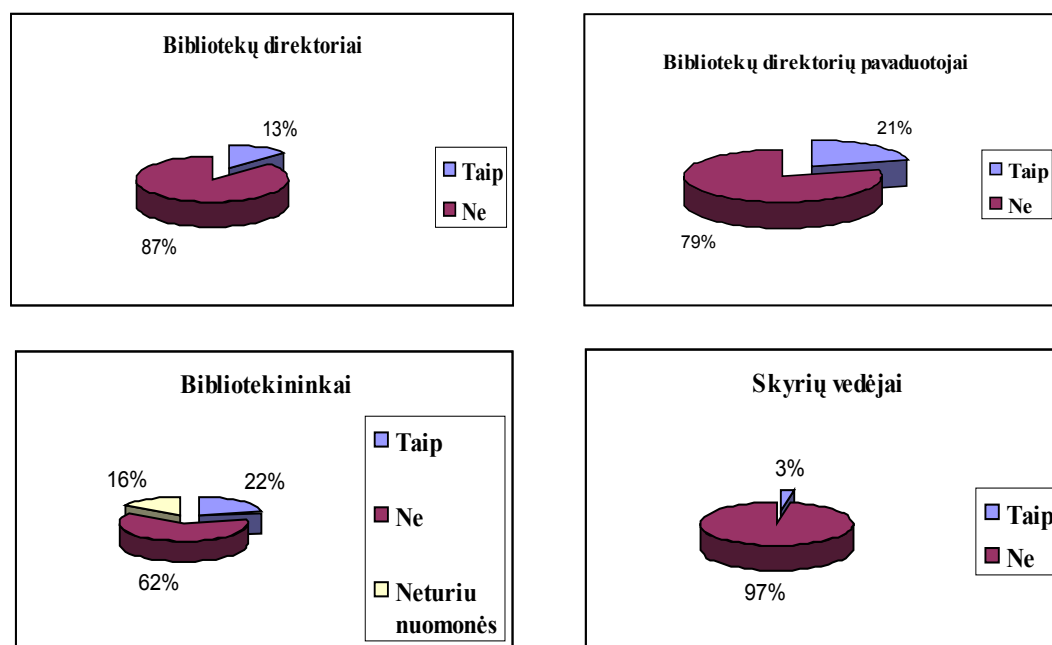
O kokia situacija yra Lietuvos bibliotekininkų bendruomenėje? Paskelbus žinią apie rengiamus bibliotekininkų atestacijos nuostatus (2004 balandis), Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Bibliotekų ir informacijos centrų vadybos magistrantės nusprendė parengti minėtąjį projektą, kurio turinį sudarė Lietuvos bibliotekininkystės specialistų anketinis tyrimas, sukaupotos medžiagos apibendrinimas studijoje „Ar reikia atestacijos Lietuvos bibliotekų darbuotojams?“ bei seminaras-diskusija. Seminare aktyviai dalyvavo didelis būrys Lietuvos bibliotekų darbuotojų.

VU Komunikacijos fakulteto magistrančių atliktu tyrimu siekta išsiaiškinti, ar reikia atestacijos Lietuvos bibliotekininkams ir kaip ji turėtų būti organizuojama. Šiam tikslui buvo parengta anketa, kurioje buvo 6 klausimai apie atestacijos reikalingumą ir organizavimo kriterijus. Į bibliotekas išsiųsta 250 anketų, gauta 115.

Tyrimo rezultatai. Atsakydami į klausimą „Ar reikia atestacijos Lietuvos bibliotekininkams“, 74 proc. respondentų pasisakė už, 12 proc. – prieš, 5 proc. neturi nuomonės, 9 proc. pažymėjo atsakymo variantą *kita nuomonė*. Daugumas laikytų atestacija reikalinga, jei nuo jos, o ne nuo savivaldybės priklausytų bibliotekos darbuotojų atlyginimai. Buvo pasiūlymų atestuoti tik jaunesnio amžiaus bibliotekininkus.

Pastebėtas ryškus nuomonių skirtumas nagrinėjant bibliotekininkų, skyrių vedėjų, bibliotekų direktorių bei jų pavaduotojų užpildytas anketas (1 grafikas).

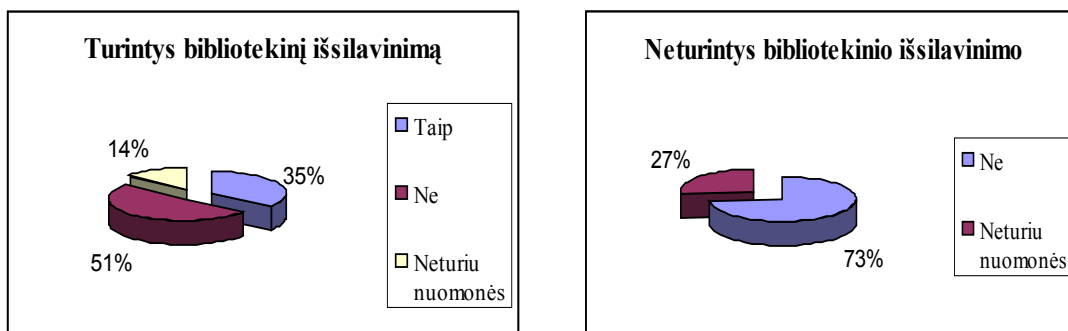
1 grafikas. **Bibliotekininkų ir (įvairių lygių) vadovų nuomonės dėl atestacijos privalomumo:**

22 proc. bibliotekininkų pasisako už privalomą atestaciją, net 62 proc. prieš, 16 proc. neturi nuomonės. Privalomą atestaciją palaiko ir beveik tiek pat, 21 proc., bibliotekų direktorių pavaduotojų. Tuo tarpu kitose darbuotojų kategorijose ryškus nusiteikimas prieš atestacijos privalomumą. Tik 3 proc. skyrių vedėjų ir 13 proc. bibliotekų direktorių mano, kad atestacija turėtų būti privaloma. Didžioji dalis tvirtina, kad dėl to apsispręsti turėtų pats bibliotekininkas.

2 grafike pateikiame darbuotojų su bibliotekiniu išsilavinimu ir neturinčių specialisto diplomo nuomones:

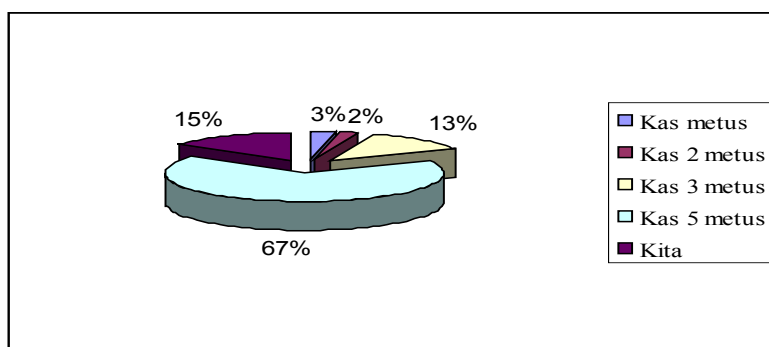
2 grafikas. **Turinčių bibliotekinį išsilavinimą ir jo neturinčių darbuotojų nuomonės dėl atestacijos privalomumo:**

35 proc. respondentų, turinčių bibliotekinį išsilavinimą, teigia, kad atestacija turėtų būti privaloma, 51 proc. – kad ne, o 14 proc. neturi nuomonės. Iš neturinčių bibliotekinio išsilavinimo nė vienas nepaminėjo atsakymo varianto *taip*, reiškiančio atestacijos privalomumą. 73 proc. tokių respondentų teigia, kad atestacija turi būti neprivaloma, 27 proc. neturi nuomonės šiuo klausimu.

Anketos klausime apie atestavimo periodiškumą pateikti keturi variantai ir galimybė įrašyti savo nuomonę (3 grafikas).

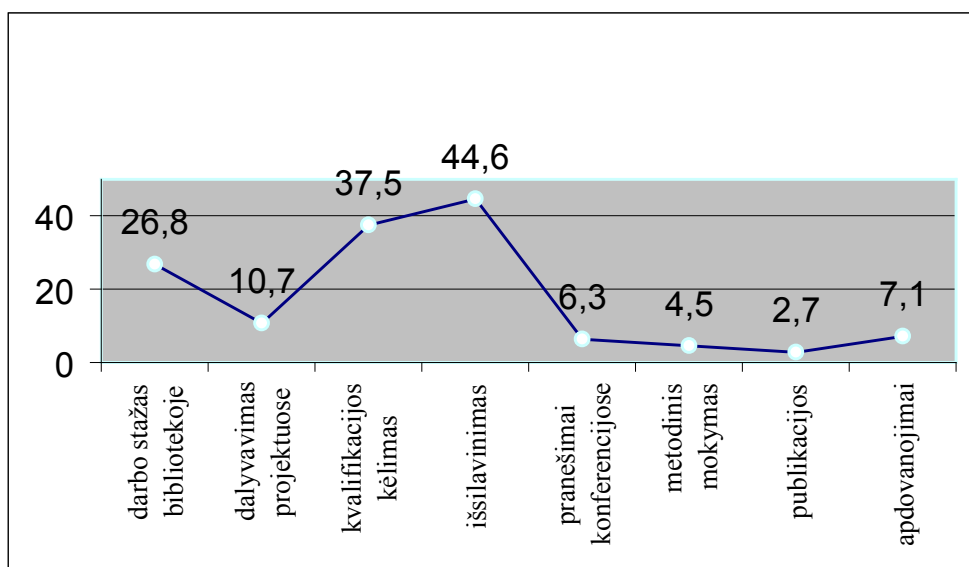
3 grafikas. **Nuomonės dėl atestacijos periodiškumo:**

67 proc. respondentų pasisakė už tai, kad bibliotekininkai būtų atestuojami kas 5 metus. Daug mažesnis procentas mano, jog atestacija turi būti rengiama kartą per trejus, dvejus ir vienerius metus. Variantą *kitą nuomonę* pasirinko 15 proc. respondentų. Devyniose anketose siūlyta vykdyti atestaciją kas 10 metų, taip pat atsižvelgti į pačių bibliotekų darbuotojų iniciatyvas, remtis pedagogų atestavimo principais, atestuoti vieną kartą per visą darbo bibliotekoje laikotarpį, pensinio amžiaus bibliotekininkų visai neatestuoti.

Buvo svarbu pasiaiškinti, pagal kokius kriterijus bibliotekų darbuotojai turėtų būti atestuojami. Respondentams buvo pateikta keletas iš jų: darbo stažas bibliotekoje, dalyvavimas projektuose, kvalifikacijos kėlimas ir kt. (4 grafikas)

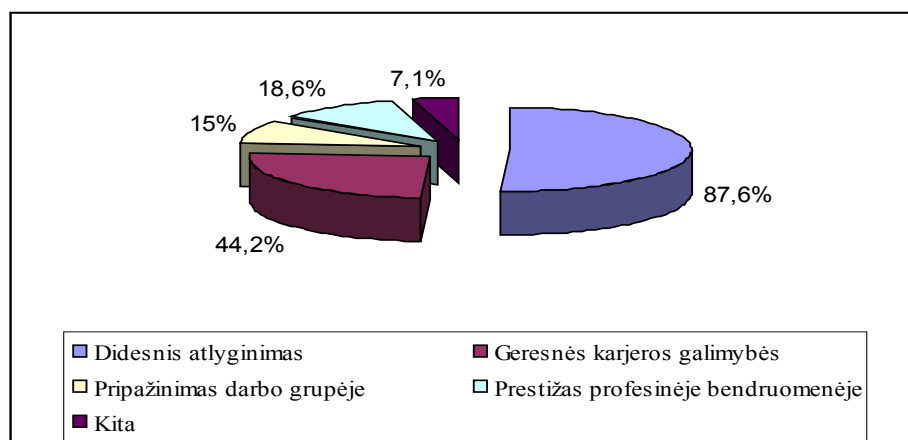
4 grafikas. **Svarbiausiais laikomi atestacijos kriterijai:**

Tarp svarbiausių atestacijos kriterijų bibliotekininkai nurodė išsilavinimą (44,6 proc.), kvalifikacijos kėlimą (37,5) ir darbo stažą bibliotekoje (26,8 proc.). Respondentų nuomone, mažiau svarbūs atestacijos kriterijai yra apdovanojimai, pranešimai konferencijose, publikacijos.

Kitas tyrėjas dominės klausimas anketoje buvo apie atestavimo naudingumą. Norėta išsiaiškinti, kokią naudą specialistui turėtų duoti atestavimas.

5 grafikas. Atestacijos nauda:

Bibliotekininkai, skyrių vedėjai, bibliotekų direktoriai ir jų pavaduotojai laikėsi vieningos nuomonės, kad didžiausia atestacijos nauda būtų didesnis atlyginimas (87,6 proc.), didesnės karjeros galimybės (44,2 proc.). Variantą *kita nuomonė* nurodė 7,1 proc. respondentų. Jų nuomone, atestacija suteiktų daugiau žinių, skatintų giliau domėtis darbu, tobulinti savo veiklą, darbuotojui būtų užtikrinta darbo vieta, taip pat gerėtų bibliotekos darbo kokybė.⁵

Šie anketinės apklausos rezultatai buvo pristatyti seminare-diskusijoje 2003 m. gruodžio 17 d. Dalyvavo 59 žmonės iš įvairių Lietuvos miestų bibliotekų: Vilniaus, Panevėžio, Kauno, Švenčionių, Elektrėnų, Marijampolės, Utenos, Ukmergės, Klaipėdos, Jonavos, Druskininkų, Trakų, Kėdainių ir kitų miestų. Seminare pasisakė Rolandas Kvietkauskas (Kultūros ministerijos sekretorius), Vida Garunkštytė (Utenos A. ir M. Miškinų viešosios bibliotekos direktorė), Diana Stanevičienė (Kultūros ministerijos Informacinės visuomenės plėtros skyriaus specialistė), Virginija Kaminskienė (Švietimo ir mokslo ministerijos pedagogų rengimo ir kvalifikacijos skyriaus vyriausioji specialistė), Margarita Juzonienė (Amerikos informacijos centro informacijos išteklių koordinatorė). Vieni seminaro dalyviai pasisakė už atestaciją ir pateikė tokius argumentus: kvalifikacinių kategorijų įvedimas išlaisvintų darbuotojus; darbuotojai būtų skatinami tobulėti; nereikėtų bijoti neteisingo apmokėjimo už darbą; padidėtų profesijos prestižas; Lietuvoje jau pribrendo naujo bibliotekų vadybos modelio poreikis. Abejojusieji atestacijos naudingumu teigė, kad be jos galima laimingai gyventi ir toliau, o jei ją vis dėlto vykdytume, turėtų būti privaloma; be to, pažymėjo, kad atestacija negali būti garantas ar pagrindas atlyginimo ir siūlė pamąstyti apie kvalifikacijos kėlimo organizavimą regionuose.

5 BUDŽIŪTĖ, J.; ir FEDOROVSKYTĖ, J. Ar reikia atestacijos Lietuvos bibliotekų darbuotojams? *Tarp knygų*. 2004, Nr. 7/8, p. 9–10.

Išvados. Atestacijos tikslas – skatinimas tobulėti, taip pat ir patikrinimas, ar bibliotekos darbuotojas tinka užimamoms pareigoms. Kaip teigia dar nepatvirtinti atestacijos nuostatai, jos tikslai yra:

- skatinti bibliotekininkus nuolat kelti kvalifikaciją, tobulinti profesinį meistriškumą;
- didinti kiekvieno bibliotekininko atsakomybę už darbo rezultatus;
- įvertinti bibliotekininko profesinį pasirengimą ir profesinę patirtį;
- sudaryti prielaidas bibliotekininkui gauti atlyginimą, atitinkantį jo kvalifikaciją ir darbo sudėtingumą;
- sudaryti prielaidas bibliotekininkams siekti profesinės karjeros, remiantis objektyviais vertinimais.

Tačiau ar atestacija padėtų objektyviai įvertinti bibliotekininko darbą – klausimas, į kurį tikslaus atsakymo nėra. Aišku viena: reikia išbandyti priemonę praktikoje. Tik tuomet bus galima sutikti (ar nesutikti) su teiginiu, kad atestacija yra tik skatinimas tobulėti. Atliktas tyrimas atskleidė šių dienų bibliotekos darbuotojų požiūrį į atestaciją. Ji laikoma reikalinga, tačiau daugumas nenorėtų, kad būtų privaloma. Bendra nuomonė tokia: atestuotas darbuotojas turėtų gauti didesnę atlyginimą.

The certification is the means of workers' stimulation

SUMMARY

On 21 September 2004 in Byelorussia (Minsk) in the international scientific conference „The activity problems of scientific libraries: the traditions and development perspectives“ the report „The certification – one of means of workers' stimulation“ has been presented. The goal of this report was to continue the research concerning the questions of librarians' certification, to examine more extensively and evaluate the necessity of librarians' certification in Lithuania comparing with the experience of teachers or medical workers and referring to it. After performing the examination and analysis the teachers' and medical workers' experience in the sphere of certification there has been stated that the goal of certification is not considered as means of control, but the stimulation to improve as well as the verification of a worker's suitability to his or her position.

The experience of teachers and medical workers showed that the cause of the problems is not certification itself, but the disorder in organizing it. Nevertheless, there cannot be stated that the certification would help to evaluate the librarian's work objectively – this is the question without exact answer. This experiment revealed that the certification is needed, but most people would not like the certification to be obligatory. The general opinion is following: the certified worker would have to receive the higher salary.